

Fjellandbruket i Norge

Det finnes 71 kommuner i Norge som defineres som fjellkommune. Disse utgjør 30 % av alt landareal her i landet, og er fordelt på åtte fylker i Sør-Norge.

Fakta om fjellandbruket

- 20 % av matproduksjonen i Norge skjer i fjellregionen**
- 30 % av Norges areal er en fjellkommune**
- 5 % av landets befolkning bor i en fjellkommune**
- 18 % av de sysselsatte i fjellregionen jobber i jordbruket**
- 15 % av verdiskapingen i norsk jordbruk kommer fra fjellandbruket**
- 68 % av melkebrukene i fjellregionen har under 30 melkekyr**
- 53 % av melkekyrne står fortsatt på bås, i Valdres er det 77 %**
- 20 % av melka og 20 % storfekjøttet blir produsert i fjellregionen**
- 67 % av landets setre ligger i fjellet**
- 31 % av landets hytter ligger i en fjellkommune**

Fjellandbruket har flere fortrinn som blant annet er viktig for beredskapen i Norge.

- **Matproduksjon:** Fjellandbruket bidrar til lokal matproduksjon, noe som er essensielt for å sikre selvforsyning og matsikkerhet, spesielt i krisesituasjoner.
- **Klima:** landbruk basert på utmarksbeite i fjellet er en av de mest klimavennlige måtene å produsere mat på i Norge. Det biologiske mangfoldet gjør Norge bedre rustet til å takle klimaendringene, vi har et større spekter av arter å spille på.
- **Biologisk mangfold:** Bevaring av kulturlandskap og tradisjonelle dyre- og plantearter er viktig for å opprettholde økosystemer som er motstandsdyktige mot klimaendringer og andre utfordringer.
- **Næringsliv og sysselsetting:** Fjellandbruket skaper arbeidsplasser i bygder, noe som er viktig for å opprettholde befolkningen i distriktene og motvirke fraflytting. En arbeidsplass i primærjordbruket gir grunnlag for en arbeidsplass i relatert industri og annen virksomhet i regionen.
- **Kunnskap og tradisjon:** Bønder i fjellområder besitter kunnskap om bærekraftig drift og tilpasning til lokale forhold, noe som er nyttig i kriser. De er brannmenn, letemannskap og vaktmestere, de er grunneiere i hytteområder og leverandør av lokale tjenester og produkter.

Landbruket i fjellregionen har også noen utfordringer som produsenter i lavlandet ikke har, og som gjør det mer sårbart. Dette gjør at man må ta hensyn til fjellandbruket gjennom utforming av landbrukspolitikken.

- **Små besetninger;** få kyr gir mindre rom for å investere i løsdrift, inntjeningen er for dårlig.
- **Lange avstander;** gårdene ligger ofte langt fra større knutepunkt for handel, utfordringer med tanke på kjøp av driftsmidler og tilgang på servicefunksjoner.
- **Kort vekstsesong;** færre muligheter for hva man kan dyrke, og antallet slåtter blir færre

- **Små og bratte arealer;** et annet krav til maskinparken, mye kjøring mellom teiger.
- **Seterdrift;** For flere er seterdrifta avgjørende for å få nok fôrgrunnlag til å drifte gården gjennom vinteren. Dette er i tillegg et ekstra sted hvor man må investere og vedlikeholde.
- **Kyr på bås:** Mange kyr står på bås, dette er fjellandbrukets største utfordring framover
- **Kostnadsnivået:** samme som resten av landet, men mindre inntjening med færre dyr

Snu utviklingen

Landbruket i fjellregionen har mange likheter med det nord-norske landbruket. Utfordringene med små besetninger, lange avstander, kort vekstsesong og små areal er sammenlignbare. Ut ifra tallene i rapporten «Fjellandbruket – Status og utvikling i landbruket i fjellkommunene i Norge» (Sintef/Ruralis), ser vi at landbruket i fjellet har samme utvikling som det nord-norske landbruket. Det er viktig at den negative utviklingen stoppes før det blir like vanskelig å drive gårdsbruk i fjellregionen som i Nord-Norge.

	Fjellregionen	Nord-Norge
Stabilt folketall	0 %	1 %
Antall gårdsbruk	-12 %	-19 %
Jordbruksareal per bruk	13 %	22 %
Areal i drift	-0,4 %	-1,2 %
Produksjon av melk	-12 %	-12 %
Antall melkekyr	-10 %	-9 %
Fôrressurser hentet på utmarksbeite	-7 %	-10 %
Årsverk i jordbruket	-7 %	-13 %
Andel kyr på bås	53 %	57 %
Årsverk i jordbruket	9.778	5.887
Andel årsverk tilhørende jordbruket (i regionen)	12 %	4 %

Tall utvikling: 2015 – 2023

Tall konkret: 2023

Gårdsbrukene i fjellregionen er i gjennomsnitt mindre enn i Nord-Norge og landet for øvrig. 68 % av brukene har under 30 melkekyr, i Nord-Norge er tallet 57 %. Stor nedgang i antall bruk gir en vekst i areal per bruk for de som blir igjen og kjøper opp jorda. Areal i drift totalt er relativt stabilt.

Fjellregionen mottok 26 % av investeringsrammen (2015-2024) til 21 % av landets produsenter. Nord-Norge mottok 15 % fordelt på 8 % av landets produsenter. Det har med andre ord vært investert mer per bruk i Nord-Norge enn hva det har vært investert per bruk i fjellandbruket i denne perioden.

Landbruket i fjellregionen har stor betydning for sysselsetting (17.300 sysselsatte) og verdiskaping (nesten 14. milliarder). Med dette utgjør landbruket cirka 12 % av arbeidsplassene regionen i snitt. For Nord-Norge er tallet på 4 %, og i landet ellers utgjør landbruket knapt 5 % av arbeidsplassene.

Setring og seterkultur ble i desember 2023 skrevet inn på UNESCO sin liste over immateriell kulturarv. 3/4 av norske setre i drift ligger i fjellet. De siste årene har det vært en stor nedgang i antall aktive setre i takt med reduksjonen i melkeproduksjon, og siden 2015 har 30 % av alle setre i fjellet forsvunnet. Det må være et mål for Norge å øke antallet setre som er en del av driftsapparatet i fjellregionen. Da må antallet gårdsbruk i regionen opprettholdes.